

Könyvárak és könyvtárak

Ahogy a választott cím sugallja, ez a cikk – legalábbis a szerző szándéka szerint – folytatása szeretne lenni a lap idei 3. számában megjelentnek (*Az olvasás ára*, 51–54. p.). Ugyanúgy mint abban, az elmúlt fél évszázad folyamatait, változásait próbálom tetten érni, azonban most a nagy vidéki közművelődési könyvtárak („lánykori nevükön”: megyei könyvtárak) beszerzési, állománygyarapítási tevékenységét, lehetőségeit hasonlítva össze a könyvek árának változásával. Ez azonban sokkal nehezebb és komplexebb feladat, sokkal magasabban van a képzeletbeli lécz, ezért távolabbról kell kezdenem. Rossz hasonlattal vagy párhuzammal élve, próbálom a témát úgy megközelíteni, ahogy a Google Earth ráfókuszál a kijelölt célpontra.

A FELADAT NEHÉZSÉGE, ÉRTELMEZÉSI TARTOMÁNYA

Az előző cikk gondolatsorát a kultúra árának felvetésével indítottam. Legyünk szerényebbek, ezért inkább a művelődés lehetőségét, ennek a lehetőségnek a megyeszékhelyek könyvtáraiban való megjelenését vizsgálom az aktuális állománygyarapítás keretein belül. Nyugdíjas pedagógus-könyvtárosként – és tisztelve a jelen írás valamennyi olvasóját – nem szeretnék közhelyeket halmozni a könyvtárak feladatait sorolva. Mégis szóba kell hoznom a presztízs fogalmát. Tíz évvel ezelőtt jelent meg Kertész Károlynak, a tapolcai Városi Könyvtár igazgatójának a tanulmánya (*Presztízs vagy buksza avagy mérhető-e a mérhetetlen?*) a veszprémi Eötvös Károly Megyei Könyvtár 2004-ben kiadott évkönyvében (185–201. p.). Módszere, mondánivalója nagyon hasonlít az általam tervezetthez. Mert evidens, hogy leginkább a mindenkori állomány (könyvek, időszaki kiadványok és egyéb dokumentumok lehető leggazdagabb választéka) és a mindenkori szolgáltatások színvonala határozza meg egyik oldalról az olvasók táborának nagyságát és aktivitását. Ezt a színvonalat pedig, megint csak elsősorban, a mindenkori fenntartó(k) által rendelkezésre bocsátott eszközök, személyi, tárgyi és anyagi feltételek, vagyis legfőképpen az évenkénti költségvetés.

A téma fontosságát több érvvel próbálom körülbástyázni. Először is: fehér foltnak látom. Még a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, illetve a *Könyvtári Figyelő* digitális archívumában sem találtam sem az **állománygyarapítás**, sem a **beszerzés, könyvbeszerzés** tárgyszót. Talán ebből is következően: az elmúlt évtizedek számaint átnézve, publikációt, elemzést sem. Enélkül pedig a mindennapi tapasztalatok, pusztá benyomások maradnak, nem válhatnak belőlük hatékony érvek a kulturális költségvetés tervezésének, a források elosztásának bármelyik szintjén. Pedig szerintem még hosszú ideig fontos szerepe lesz a könyvtáros szakma és – szűkebben véve – az egyes intézmények érdekérvényesítő képességének akár az adott nívó tartásában. Járulékos haszna is lehet az áttekintésnek. Hiszen ha elemzés valóban nam jelent meg eddig a témáról, adatok azért elérhetők. A Könyvtári Intézet honlapján

megtalálható a közművelődési és nagyobb szakkönyvtárak táblázatos adatsora 1999-től 2012-ig, a különböző statisztikai kiadványokban és könyvtári évkönyvekben is vannak információk, de ezek eddig nem kerültek egymás mellé, nem voltak könnyen összehasonlíthatók. Pedig azt gondolom, hogy az érintett könyvtárosok sem bánják, ha viszonyítani tudják magukat, könyvtárukat a hasonló szerepkörűekhez. (A bekezdés elején megfogalmazott sommás elmarasztalás korrekcióra szorul. A tatabányai József Attila Megyei Könyvtárnak van a leggazdagabb és legteljesebb évkönyv-sorozata. Ezekben – ahogy majd látható lesz – található adatok és értékelések az állománygyarapításról, a könyvárakról. Néhány könyvtár az interneten is elérhetővé tette az utóbbi évek jelentéseit, amelyek szintén forrásként használhatók.)

Ezután a munkamódszerem ismertetése következik. Először az alaphipotézis. Az előző cikkem adataival, megállapításaival bizonyítottnak tekintem az egyéni könyvvásárlás lehetőségeinek felére csökkenését. Azt a sajnálatos tényt, hogy a korábbi szint tartásához kétszer annyit kell áldozni, kétszer annyi munka jövedelmét. Ezért alapvető (lenne), hogy a könyvtárak, ezt ellensúlyozva, képesek legyenek lépést tartani a növekvő kínálattal, és minden szükséges dokumentumot beszerezni. Azonban azt feltételezem, hogy ez a könyvtáraknak sem sikerül. A bizonyítás vagy a cáfolat abból az adatsorból lenne kibontható, amely egyrészt árnyaltan és reprezentatívan tartalmazná évenként az elmúlt ötven év beszerzési adatait (összeg, kötettség, folyóiratcím, átlagár), másrészt összehasonlítaná az adott évben kiadott dokumentumok mennyiségével és árával, valamint a jövedelmek és az infláció alakulásával. Ezért különböző források felhasználásával (statisztikai és könyvtári évkönyvek, leltárkönyvek, adatbázisok) – amennyire az lehetséges volt – összegyűjtöttem és táblázatokba foglaltam a szükséges adatokat. (A gyűjtés végeredménye eléggé hiányos lett.) Ezek elemzésével a tendenciák, a mennyiségi változások kimutathatók. A változások mögé azonban nem tudtam betekinteni, hiszen ahhoz mindkét oldalon, a kiadás és a beszerzés oldalán is konkrét mintavételekre, tartalmi értékelésre lett volna szükség.

Már az adatok gyűjtése közben láttam, hogy előre nem tervezett kérdések is felvetődnek. Nézzem-e önmagában egy-egy könyvtár beszerzési „életútját”? Hiszen Kertész Károly is azt írta, hogy a legjobb viszonyítási alap a saját múlt. Vizsgálható-e a különbség a városi könyvtárral is rendelkező és a csak megyei könyvtárat működtető városok között? Ez utóbbi kérdés most már esemény utáni, hiszen épp az idej országos átrendeződés kényszeríti ki az intézményi összevonásokat. De talán semmilyen átalakítás nem tekinthető véglegesnek. Viszonyítsak-e a megyeszékhelyek lakosságának és a beiratkozott olvasóknak a számához? Van-e kölcsönhatás a két adat (beszerzett kötetek és beiratkozott olvasók) között? Belefér-e a tanulmány kereteibe ennek vizsgálata? Lehetne a megjelent, illetve beszerzett könyvek árát a tartalmukhoz is viszonyítani, pl. szépirodalom, ezen belül a gyerekkönyvek, ismeretterjesztő, tudományos, képzőművészeti, kézikönyv stb. Ez azonban semmiképpen sem fér bele ebbe az áttekintésbe. Vizsgálendő-e az állománygyarapítás aránya az intézményi költségvetéseken belül, akár a bérköltséghez viszonyítva? Mi a viszonya a beszerzésnek a könyvtárközi kölcsönzéshez?

Végül: melyek azok a leglátványosabb keretek, amelyekkel körülfogva az adatok közlését és értékelését, a jelen és a jövő számára valamilyen módon hasznosítható megállapításokat lehet megkockáztatni?

ADATSOROK, TÁBLÁZATOK

Az adatok gyűjtését tíz megyeszékhely könyvtáira korlátoztam. Úgy gondoltam, hogy a mezőny fele már reprezentál. A konkrét kiválasztásban volt egy kis lokálsovinizmus, három könyvtárat egyéni kötődés miatt választottam, így egy kissé eltolódott az arány a Dunántúl javára. Mégis törekedtem arra, hogy a városok méretük és szerepük szerint is sokfélék legyenek. A tíz város: Békéscsaba (560001), Debrecen (402601), Kaposvár (740001), Pécs (762102), Szeged (672001), Székesfehérvár (800001), Szolnok (500001), Szombathely (970001), Tatabánya (280001), Veszprém (820001). (A zárójelben lévő számok a Könyvtári Intézet Excel-táblázatában lévő könyvtárkódok.) Az adatsort három részre tagolom: a) a könyvtárak önmagukban, b) összehasonlításuk konkrét adatokon keresztül, c) átlagok, viszonyítók. Természetesen a feltétlenül szükséges megjegyzéseimet mindegyik táblázathoz hozzáteszem. Négy teljes évtizedet próbálok vizsgálni, 1970 és 2012 között.

A könyvárak háttere

A jövedelmek és az infláció változása 1980–2012 között

Az ötévenként megadott órabér (országos átlag) mellé még négy számoszlopot tettem. Háromban az induló évhez viszonyított százalékos adatok láthatók, a 4. oszlop pedig a tatabányai József Attila Megyei Könyvtár (JAMK) adataiból számolt könyvenkénti átlagárát tartalmazza. Ez – különböző számításokra alapított becslés szerint – mindig kisebb, mint az adott évben kiadott könyvek átlagára. Az órabér és az infláció számait a KSH interneten elérhető oldalairól vettem át.

1. táblázat

Év	Nettó átlagórabér (Ft)	%	Infláció (%)	Átlagár (Ft)	%
1980	23	100	-	46	100
1985	34	155	38	62	135
1990	57	248	177	130	282
1995	147	640	756	615	1337
2000	318	1382	1633	1527	3320
2005	577	2508	2208	2477	5384
2010	767	3334	2903	2822	6134
2012	788	3426	3198	2634	5726

Értelmezési kísérlet következik. 32 év alatt az órabérek a 34-szeresére nőttek, az infláció a kiinduló évhez képest 32-szeres. Az infláció növekedése a nyolcvanas években alatta maradt az átlagórabérének, vagyis nőtt a keresetek vásárlóértéke. (Kivételesen a minimálbéré, amiből a számított nettó órabér ma 355 Ft, ez csak 1543 százalék, s azért fontos, mert napjainkban az alkalmazottak 40 százalékát a minimálbéren élők teszik ki.) A kilencvenes években a trend megfordult, 2000-re a 13-szoros bérnövekedéshez 16-szoros inflációnövekedés társult. Tehát mindenért többet kellett dolgozni. 2000 és 2005 között visszabillent a mérleg (hogy pontosan mikor és miért, azt fejtsek meg a közgazdák), 2005-től állandósult a két százalékos adat közötti távolság.

A legmeglepőbb adatsort az utolsó oszlopban látom. Itt a fordulat már az első évtized végén megtörtént, hiszen a könyvek árának növekedése 1990-re 105 százalékkal haladta meg az inflációét és 35 százalékkal a bérekét. És a különbség drasztikusan nőtt, nyílt az olló, míg végül 2010-re ez az eltérés az inflációhoz képest 2564 százalékkal a bérekhez képest 2300 százalékkal, vagyis a 31-szeres inflációhoz és a 34-szeres bérnövekedéshez 57-szeres átlagár-növekedés tartozik.

2. táblázat

**A kultúrára fordított költségvetési hányad,
ezen belül a könyvtárak részesedése 2002–2010 között***

		2002	2009	2010
A kultúrára fordított összeg (ezer Ft)		148 082 000	179 224 000	196 650 000
a változás (%)		100,0	121,0	133,0
a teljes költségvetésen belül (%)		1,8	0,8	1,2
A könyvtárak részesedése (ezer Ft)		23 196 000	30 932 000	33 132 000
a változás (%)		100,0	133,0	143,0
arány a kulturális kiadásokon belül (%)		16,0	17,3	16,9
arány a teljes költségvetésen belül (%)		0,29	0,13	0,20
	2000	2008	2009	2010
A könyvkiadás adatai (cím)	8986	14 447	12 841	12 480
Időszaki kiadványok (cím)	580	895	823	854
példányszám (millió)	996	1 059	974	923

* Az adatok forrása a 2010-es statisztikai évkönyv, 149–150. oldal, a százalékokat a szerző számolta.

Ennek a szemléletnek helyi megvalósulására egyetlen példát találtam, a tapolcait, a már említett veszprémi évkönyvben. Egy táblázatban hasonlítja össze a könyvtár akkori igazgatója a város és a könyvtár költségvetésének alakulását, numerikusan és arányában is, 1967 és 2003 között. Mindegyik folyamatosan, de nem egyenletesen nőtt. A könyvtár százalékos részesedése az elején és a végén szinte azonos: 1,2 százalék körüli. Közben a két szélső érték: 1970-ben 2 százalék, 1983-ban 0,83 százalék. 1978 és 1989 között egy év kivételével 1 százalék alatti.

„Közel 20 évig a könyvtár dotációja nagyobb arányban nőtt, mint a város összköltségvetése. Amíg Tapolca város összköltségvetése 1966-tól 1995-ig 66,9-szeresére nőtt, addig ez a városi könyvtár esetében 78,5%! Ugyanez a szorzó az oktatáson kívüli egyéb közművelődési intézmények esetében csak 33,2. A városi könyvtár részesedésének növekedési üteme nagyobb volt, mint az alsó- és középfokú oktatásé, az egészségügyé, a kommunális feladatoké. A fordulópont az 1995-ös év volt, mint annyi más területen. A város költségvetése 1995–2003 között 4,4-szeresére, a könyvtáré csak 3,1-szeresére nőtt. Egyik sem tart lépést az inflációval, és sajnos a könyvtár esélyei még tovább romlanak.” (196–197. p.)

Ennek a 2004-es megállapításnak máig ható érvényét mutatja, hogy napjainkban a könyvtár a virágkorához képest fele akkora létszámmal dolgozik.

A MKKE honlapján közölt adatok alapján

Év	Könyvcím	Példányszám	Átlag-példányszám	Egységár	Átlag-órabér	Órabér/ár
1990	7 464	113 112 000	15 200	–	57	–
1995	8 749	62 984 000	7 200	–	147	–
2000	8 968	35 246 000	3 900	1096	318	0,29
A 10 év átlaga	8 702		7 889			
2005	12 898	40 974 000	3 177	1537	577	0,32
2010	12 997	34 416 000	2 648	1789	767	0,43
Az 5 év átlaga	12 675		2 317			

Szélsőértékek:

Könyvcím: 1991-ben 7210 és 2008-ban 14 447.

Példányszám: 1990-ben 113 112 000 és 2012-ben 29 700 000, az átlagpéldányszám ugyanekkor 15 200 és 2550.

ARÁNYVÁLTOZÁSOK AZ UTÓBBI MAJD' NEGYEDSZÁZADBAN
(1989 ÉS 2012 KÖZÖTT)

A megjelent könyvcímekben az első évtized nem mutat jelentős ingadozást, az átlagtól való eltérést. Az induló és a záró értékek között kb. 20 százalékos emelkedés volt. Egyetlen év lóg ki a sorból, 1998, a 10 626 címmel. A címek száma a 7500 környékéről 12 000 fölé nőtt. Ez, a könyvtárak által évenként beszerzett kötetsszámmal összevetve azt mutatja, hogy egyre kevésbé sikerülhetett valamennyi művet legalább egy példányban megvásárolni.

A kiadott művek összes példányszáma fordított változást mutat. A két szélső érték között négyszeres a különbség, vagyis a kétharmaddal több cím összességében negyedannyi példányban jelent meg. Nincs pontos ismeretem arról, hogy egy mű összes kiadott példányából mennyit vesznek meg a könyvesboltok, azaz az olvasók és mennyit a könyvtárak. De ha naivan fele-fele arányt feltételezek, akkor a címek számának jelentős növekedéséből is, méginkább a példányszámok sokkal drámaibb csökkenéséből az következik, hogy a könyvtáraknak megnőtt a szerepük, a felelősségük. Hiszen, ha valaki nem tudja megvenni a könyvet, elmegy érte a könyvtárba.

Az MKKE honlapján található összeállítás nem ad lehetőséget a könyvek árváltozásának megfigyelésére. 1997-től közölnek forgalmazási, azaz bevételi adatokat. Ebben az évben a számított egységár 468 Ft, ez az akkori átlagórabérnek, a 215 Ft-nak majd' kétszerese. Az elmúlt 15 év során a számítható átlagárak és órabérek változásai egymáshoz képest nem mutatnak eltérést, szinte összhangban emelkedtek. Tehát két és fél órát kell egy átlagos könyv árértéért dolgozni. A szélső érték itt a 2001. év, amikor négy óra munka kellett egy akkori átlagos könyvárhoz. Ha az évek során követjük az átlagár változását, érdekes ugrásokat, jelentős növekedést látunk pl. 2000-ben (közel 50%) és 2001-ben (közel 30%), ugyanakkor kisebb csökkenést 2012-ben (14%) az éppen előző évhez képest. Az utóbbi öt év átlagára stabilizálódni látszik az 1800 Ft körüli értéken, de az idejéddigi árakat figyelve már jelentős növekedést feltételezek.

Az előbbi, meglehetősen megbízhatatlan következtetések pontosítását egy másik, ugyancsak kevésbé megbízható megközelítéssel kísérem meg. Az *Élet és Irodalom* – az Írók boltja közreműködésével – hétről-hétre közli az olvasói számára, a feltételezett érdeklődési körükbe tartozó, frissen kiadott címeket. Számonként átlagosan 35 körülit, ez körülbelül évente 1800 könyv. Ha a 2000-ben és a legutóbbi évben közölt listából számolok átlagárakat, s ezt akár még a könyvek terjedelméhez is viszonyítom, talán jobban értelmezhető az olvasás ára, azaz a könyvtárak változása a bérekhez és a beszerzésekhez képest.

MINTAVÉTELES SZÁMÍTÁSOK

(KÖNYVÁR ÉS OLDALÁR AZ ÉLET ÉS IRODALOM LISTÁIBÓL)

A *hét könyvei* rovatból, 2000-ből 20 számot választva 756 könyv adatait számoltam. Átlagáruk 1696 Ft, (az MKKE adataiból: 1096 Ft,), az oldalankénti átlagár 6,60 Ft. A 2012-es évből 25 számot választva 825 könyv adataival számoltam. A könyvenkénti átlagár 3043 Ft, (az MKKE adata: 2648 Ft), oldalanként 10,6 Ft. Tíz év alatt a példányonkénti átlagár 79 százalékkal nőtt, az oldalankénti átlagár 60 százalékkal.

Az előző írásomban a házikönyvtáram tízévenkénti átlagárait adtam meg. Az *Élet és Irodalom*-listákból, a két szélső értékéből számított oldalankénti átlagár 8,6 Ft, az előző cikkemben (52. p.) 8,7 Ft.

Összesítés a könyvheti könyvekről 2013-ban, az *Élet és Irodalom* listája alapján

Gyerekkönyvek:	44 cím,	4 766 oldal	összterjedelem,	112 885 Ft	összár.
Átlagok:	terjedelem	108 oldal,			
	ár	2566 Ft,			
	ár/oldal	24 Ft.			
A könyvhét könyvei:	338 cím,	83 094 oldal	összterjedelem,	950 624 Ft	értékben.
Átlagok:	terjedelem:	246 oldal			
	ár:	2812 Ft			
	oldalanként:	11,4 Ft			

A címek összesen a tavaly kiadott műveknek a 2,9 százalékát teszik ki. Ha az összárat valamilyen iránymutatónak, viszonyítási alapnak tekintjük, akkor a tavalyi összes kiadott műnek a feltételezett összes ára 32 780 137 Ft. Körülbelül ekkora könyvbeszerzési keret tenné lehetővé minden kiadott műnek a legalább egypéldányos beszerzését. Egy átlagos könyv megvételéért (persze, ilyen átlagos könyv kevés van) 3,6 órát kell az átlagkeresetűeknek dolgozni, az órabérért 69 oldalnyi könyvrész vehető meg. (Lásd a lap 3. számában közölt írást.)

Érdemes lenne megvizsgálni a gyermek- és ifjúsági irodalom teljes skáláját. A példányonkénti átlagár nem ad hű képet, hiszen kisebb az egésznél, mégis az oldalankénti ár már több mint kétszeres. Találtam olyan, 40-50 oldalas könyveket, ahol az átlagár 30-40 Ft/oldal. Vagy a kiadókat és terjesztőket kellene anyagi segítségben részesíteni az árak mérséklése érdekében, vagy a könyvtárak számára kellene külön pályázati lehetőségekkel támogatni a gyermekirodalom gyarapítását.

**A könyvkiadás és a könyvtárak két fő adatának arányváltozása
ötévenként szakaszolva**
(Viszonyítási alap, azaz 100% az 1965. év)

Év	Megjelent kötet (%)	Példányszám (%)	Állomány (%)	Olvasók (%)
1960	75	77	61	77
1965	100	100	100	100
1970	121	105	137	105
1980	208	211	224	105
1990	189	252	285	88
2000	227	79	242	64
2008	365	95	236	68
2010	316	75	242	73
2011	299	76	242	74
2012	295	66	?	?

Forrás: http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_zkk001.html

Rövid értelmezés: Az egynemű adatsorokat, a táblázat oszlopait tekintve a címek száma előbb tizenöt év alatt megduplázódik, majd újabb húsz év múltán az 1965. évinek háromszorosa lesz, és ezt a szintet tartja napjainkig. A példányszámok is nőnek, előbb arányosan, majd a címek számánál is erősebben 1990-ig, viszont onnan akkora visszaesés következett, ami már az 1960-as évet is alulmúlta. Ez numerikusan a következő három adat: 1960: 34,7 millió, 1990: 113,1 millió, 2012: 29,7 millió.

A könyvtári állomány növekedése előbb, 1980-ig a címek növekedésével van szinkronban, majd 2000-ig a példányszámmal, azóta a kettő között félúton stabilizálódott, az 1965-ös mérték két és félszeresén. Érdekes jelenség az 1990-ben bekövetkező nagyarányú csökkenés (selejtezés, állománykivonás? tartalmi és ideológiai motivációk nyomán?); az utóbbi időben a gyarapodás és az apasztás szinte azonos mértékben jellemző, hiszen az országos állomány alig változott. Ebben a könyvtárak helyhiánya, raktározási, elhelyezési nehézségei is szerepet játszhatnak, hiszen a nem hagyományos dokumentumok elhelyezését és azok használatát is a meglévő tárgyi feltételeik között kellett megoldaniuk.

Az olvasók száma tíz éven át lassú mértékben emelkedett, de mintha a növekedését nem ösztönözte volna a megjelent és beszerzett dokumentumok jelentős növekedése. 1985-től húsz éven át csökkent, az 1965-ös év kétharmadára, s az utóbbi tíz évben innen emelkedett tíz százalékot. Ennek a meglepő folyamatnak az értelmezése az írás és a szerző kompetenciáján és figyelmén kívül esik, de nem lenne érdektelen alaposabban utánajárni.

Könyvtárak és könyvtárak

	2000	2008	2009	2010
A könyvtárak száma	8 640	7 700	7 780	7 712
A települési könyvtárak állománya	43 906 000	42 621 000	43 916 000	43 806 000

Az adatok forrása szintén a 2010-es statisztikai évkönyv, 151. oldal.

Gyarapodás az évkönyvek adatai alapján, időrendben

Az 1963-as szolnoki évkönyv a megyei közművelődési hálózat adatait együtt tartalmazza. 1960 és 1963 között 95 százalékkal nőtt az állomány és 139 százalékkal az erre fordított összeg. Az egy kötetre számított átlagár 33-ról 27 Ft-ra változott.

A Veszprém megyei hálózat 1965–1973 közötti adatait az 1974-es évkönyvből vettem át. Átlagokat is közöl, egy könyvtárra, egy lakosra és egy olvasóra számítva. Az összeg 1967-ben volt a legkisebb, 1972-ben a legnagyobb, 25 százalékkal nőtt. A megyei állomány a hét év alatt 80 százalékkal lett több. 1975-ről a következő, 1977-es évkönyv ennyit árul el: 2 866 300 forintért 87 495 kötetet vettek, az átlagár: 33 Ft.

A tatabányai József Attila Megyei Könyvtár (JAMK) 1971-ben 8068 kötetet vett, átlagosan 38 Ft-ért, 1975-ben 7884-et átlag 53-ért, 1980-ban 18 596-ot, kötetenként 50 Ft-ért.

Az 1983-as veszprémi évkönyv adatai alapján számolt átlagárak 1977 és 1981 között 35 Ft körül ingadoztak.

Az 1987-es veszprémi évkönyv nem közöl gyarapodást, csak az éves állományokat (a törléssel együtt), és a gyarapítás összegét. Ez az 1978-as 3 524 300 forintról 1986-ra 5 824 392-re nőtt. A következő kötetükből (2004-ben jelent meg és az 1987–2002-es adatokat közli) az derül ki, hogy az éves gyarapodás mértéke hasonló a közelmúlt éveihez. 1995-ben 5131, 1988-ban 8889, a többi a kettő között mozog.

A JAMK 2002-ben megjelent jubileumi évkönyve szerint az átlagár 1980-ban 46 Ft, 1989-ben 87 Ft. Takács Anna, az összeállítás szerkesztője írja: „*táblázatból kiderül, hogy az állománygyarapításra fordított összeg az évtized folyamán alig változott, miközben az átlagár megduplázódott, s ennek következtében a gyarapodás mértéke a felére csökkent. A könyvkiadás ebben az időszakban alig változott, habár a szépirodalom választéka jelentős mértékben nőtt.*” (116. p.)

A következő évtizedről nem közöl adatot (mert az egy évkönyvben már megjelent), de 1990 és 2001 között 130-ról 1729 forintra nőtt az átlagár. Ez 1980-hoz viszonyítva 3759 százalékos, vagyis kerekítve 38-szoros növekedés.

A 2006-os évkönyvből érdemes idézni a könyvtárat igazgató Monostori Imre mondatait: „*A kilencvenes évek első felében szinte reménytelenül sötét volt a gazdasági helyzetünk. Könyvtáron belül és kívül egyaránt. Ha megnézzük például az egyes évek inflációs rátáját az előző évihez képest, és mellé helyezzük a könyvtárunk (a fenntartói finanszírozást is ide számítva) összbevételének növekedési arányát, azt láthatjuk, hogy az inflációs arány 1998-ig – bár lassan csökkent – minden évben nagyobb volt, mint a megyei könyvtár finanszírozásának növekedési aránya. ...A könyvtárak irgalmatlan mértékben emelkedtek végig a kilencvenes években (majd a későbbi években is): az évtized végére a tízszeresére (2001-ben már a tizenháromszorosára) az 1990. évihez képest. Mégsem tehetünk mást: előre menekülünk.*” (16. p.)

Ezután hosszan elemzi a folyamatot, az 1996-os mélypontot, a feléledő századvéget, az 1997-es CXL. törvény hatásait. Tanulságosak a 37–38. oldal táblázatai. 1990 és 2005 között a beszerzés összege a tízszeresére nőtt, miközben a dologi költségek „csak” a 6,3-szorosára. Így a kettő aránya 19 százalékról 36 százalékra javult. A beszerzett dokumentumok száma erősen ingadozott; a két szélső érték: 1991-ben 4265 dokumentum, 2001-ben 9639. Az átlagár 2005-re 2477 Ft-ra nőtt.

A könyvtár legutóbbi évtizedéről ad képet a 2012-es évkönyv.

„A könyvtári állomány gyarapodása az utolsó évtől eltekintve kiegyensúlyozott volt. A nehézségek az előző év végén kezdődtek, de ez nem megyei sajátosság. Valamennyi megyei könyvtár küzdött a költségvetés csökkenésével, és fenntartói koncepció volt, hogy ezt milyen módon kellett megoldani. Az alább számokat lefelé módosítja, hogy a vásárlási adatokban 2007-től a kistérségi könyvtáraknak vásárolt dokumentumok száma és értéke is benne van.” (20–21. p.)

A tíz év (2002–2011) gyarapodási átlaga 8056 kötet évenként, a szélső értékek: 2007-ben 9307 és 2011-ben 6117. Az átlagár 2002-ben 1962, 2011-ben 2532 forint volt.

5. táblázat

**A változás szorzószáma tízévenként,
a különböző adatok összevetésével**

	1970	1980	1990	2001	2011
1960-hoz képest	1,1	1,5	3,9	52	76
1980-hoz viszonyítva			2,6	34	50

6. táblázat

**A tíz könyvtár összesített beszerzése
a Könyvtári Intézet honlapja alapján 2000–2012
(db/év)**

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Tatabánya	7434	8 420	8 784	8 610	7 884	8 228	7 896	10 451	9 314	7 289	9 269	5 249	4 072
Debrecen	9 355	6 868	8 604	6 636	7 371	5 786	8 109	7 732	9 331	7 333	6 160	5 841	6 924
Szolnok	9 316	8 475	7 986	8 099	9 601	8 054	9 745	9 895	6 579	5 542	4 616	5 319	3 834
Békéscsaba	7 486	8 693	6 623	6 745	9 822	6 630	7 276	6 235	6 480	3 951	5 216	5 406	5 394
Szeged	11 622	12 646	15 062	16 061	17 490	22 392	20 981	21 100	21 065	16 785	18 856	32 620	17 087
Kaposvár	5 358	6 954	8 564	7 753	7 308	9 007	14 607	11 031	16 983	7 185	5 551	18 442	4 498
Pécs	7 576	6 853	8 645	8 940	8 345	9 595	9 030	6 269	36 591	6 116	7 710	25 219	19 550
Székesfehérvár	7 796	9 617	8 913	8 893	7 501	7 801	7 175	7 679	33 275	5 270	3 932	6 819	3 608
Veszprém	7 236	6 607	8 937	7 342	5 701	5 732	7 258	12 507	9 179	12 398	4 097	5 009	3 443
Szombathely	8 957	9 618	9 852	9 947	12 241	13 182	11 917	14 333	14 775	8 588	9 288	9 156	6 241

A két-két szélső érték itt és a következő táblázatban kiemelten látható.

A tíz könyvtár beszerzéseinek átlagárai 2000–2012 között

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Tatabánya	598	1114	1191	1427	1685	1558	2664	1987	2188	3490	2838	2077	2850
Debrecen	1019	1569	1326	1701	2715	1990	1917	2087	2074	2990	3012	1371	2652
Szolnok	898	966	1415	1592	1437	1649	2010	1753	1950	1796	1770	1506	1976
Békéscsaba	952	1153	1507	1520	1712	1470	2236	1937	1875	2092	2084	1189	2154
Szeged	832	1090	1010	1450	1640	1465	1871	1491	1700	2580	2140	845	1906
Kaposvár	1131	1025	1603	1317	2319	2556	2046	1572	2364	2543	2937	704	2542
Pécs	1283	1027	1395	1370	2396	1732	1629	1654	1320	2483	1932	854	2109
Székesfehérvár	1728	1273	1408	1551	1987	1009	2091	2481	1356	2045	2261	1496	3514
Veszprém	846	1139	1200	1100	1673	1785	1905	1056	2077	2341	3284	2049	3166
Szombathely	902	1124	1219	1521	1787	1460	2855	2213	2677	2580	1965	1423	2514
Átlag	1018	1142	1327	1454	1935	1667	1942	1823	1958	2494	2431	1358	2294

Idézzük vissza az MKKE 2000-es és 2010-es adatait: 1096 és 1789 Ft, valamint az ÉS-ből számított két adatot: 1696 és 3043 Ft. Az pedig rejtély, hogy miért csak három könyvtárban van 2009 után a legmagasabb átlagár. (Gyakorló könyvtárosok jól tudhatják azt a titkot, amiről a szerző csak a cikk utómunkálatai közben szerzett tudomást, vagyis hogy a kiadók többsége a könyvtárak számára árengedménnyel, gyakran 30 százaléknyi engedménnyel szállít. Ez magyarázza a könyvtári átlagárak és az ÉS-ből számolt átlagár eltérését.)

A könyvtárak saját adatközlése

A Könyvtári Intézet táblázataiban 2005 után változást tapasztaltam. Addig külön oszlopban közölték a könyvek és a bekötött (tékázott) folyóiratok éves gyarapodásának megfelelő beszerzési összeget, és a periodikák példányszámához kapcsoló előfizetési összeget. Ez a bontás 2006-tól megszűnt. Ezért érzem hasznosnak a három könyvtár (a szombathelyi Berzsenyi Dániel Könyvtár, a tatabányai József Attila Megyei Könyvtár és a székesfehérvári Vörösmarty Mihály Könyvtár) segítőkészségét, amellyel ezeket az adatokat a rendelkezésemre bocsátották.

A három könyvtár adatai

Év	Beszerzett db			Ft (millió)			Átlagár (Ft)		
	BDK	JAMK	VMK	BDK	JAMK	VMK	BDK	JAMK	VMK
2006	7 507	7 616	7 813	13 035	17 610	14 880	1736	2312	1905
2007	9 871	10 213	8 332	17 914	24 430	15 881	1815	2392	1906
2008	10 327	9 076	10 866	18 569	23 816	20 372	1798	2642	1874
2009	7 843	7 080	4 937	19 841	19 645	10 914	2533	2775	2223
2010	8 526	8 341	4 079	11 654	22 846	8 323	1367	2739	2040
2011	6 543	5 173	5 318	13 507	13 336	11 485	2064	2578	2160
2012	3 760	3 950	3 440	7 556	10 412	11 509	2010	2636	3346

A táblázat értelmezéséhez tartozik, hogy a JAMK adataiban 2010-ig benne van a kistérségi beszerzés is; a példányok és árak mindhárom könyvtárban egyaránt a teljes gyarapodásra vonatkoznak.

A legnyilvánvalóbb következtetések:

BDK: 2007-re jelentősen nőtt a keret, ebből következően majdnem negyedével a vásárolt kötetek száma. Az összeg megmaradt, picit még nőtt is, mégis a kötetszám majdnem a 2006-os szintre esett vissza 2009-ben. S ha a számított átlagárakat megnézzük, megtaláljuk a magyarázatot. Majdnem a felével nőtt a könyvek ára. Más könyvtárakkal kellene összevetni, hogy ez a beszerzés tartalmával van-e összefüggésben (drágább könyveket, például albumokat, lexikonokat, szótárakat vettek-e többet), vagy országosan nőttek-e ennyire az árak. A legsajnálatosabb az utolsó adatsor. 2012-ben a korábbi évek átlagának a felére, s a legjobb év, a 2008-as majd' harmadára esett vissza a pénzösszeg is, a kötetszám is. Az évek egymásutánosságában a 2009-es és 2010-es év igényelne valamilyen magyarázatot. Hiszen a 7-800 forintos emelkedésnek, azután a majdnem fele árra való visszaesésnek könyvpiaci magyarázata nem nagyon lehet. Bár a 2008-as gazdasági megingás védekezési reakciója akár lehetett is az áremelés, majd a vásárlás visszaesése árengedményeket is eredményezhetett.

JAMK: Előbb azt kell elismerően megfogalmazni, hogy a megyei könyvtárak között egy meg nem hirdetett versenyben első helyezett lehet a tatabányai József Attila Megyei Könyvtár. Mégpedig a kiadványok, elsősorban a rendszeresen kiadott évkönyvek, gyarapodási jegyzékek, honismereti művek területén. Ezért volt módom ennek a könyvtárnak az állománygyarapítási tevékenységét a legpontosabban és a legtágabb időhatárok között elemezni a nyilvánosságra hozott adatai alapján. Itt volt a legmagasabb – három évben is húszmillió forint fölötti – a gyarapodás értéke, és itt a legkisebb az ingadozás a számított átlagárakban.

VMK: Itt csak a felére csökkent 2009-ben a keret is, a darab is. Itt ingadozott legjobban, és itt nőtt legnagyobbra 2012-re az átlagár. A 2012-es beszámoló alapján:

Vásárlás útján	790 dokumentum	3 350 909 Ft
ebből Kelló-tól	317 db	1 611 210 Ft
Ajándék:	2055 db	7 498 510 Ft értékben.

9. táblázat

**A gyarapodás szélső értékei
ezekben az években**

	Kötetek	Változás
Tatabánya	10 213 (2007-ben) és 3950 (2012-ben)	39%-ra
Székesfehérvár	10 866 (2005-ben) és 3440 (2012-ben)	32%-ra
Szombathely	10 327 (2008-ban) és 3760 (2012-ben)	36%-ra

	Összegek	Változás
Tatabánya	24 430 939 (2007-ben) és 10 412 048 (2012-ben)	43%-ra
Székesfehérvár	20 372 899 (2008-ban) és 8 323 180 (2010-ben)	41%-ra
Szombathely	19 841 000 (2009-ben) és 7 556 610 (2012-ben)	38%-ra

Kurrens periodikák előfizetése (a Könyvtári Intézet táblázatai alapján)

Igaz, hogy tanulmányom címe a „könyvtárak” szóval kezdődik, mégis érdekes lehet néhány pillantást vetni a folyóiratokra. Hiszen az sem szorul indoklásra, miért jelenthet vonzerőt egy megyeszékhely könyvtárában a periodikák választéka, a kölcsönzéseknél gyakoribb böngészés. Amint a táblázatokból látható, a visszaesés jóval kisebb a könyvekénél. És ha belegondolunk, hogy akár tanulmányokhoz, akár a tájékozódáshoz mekkora lehetőséget kínál az 500 feletti átlagos címlista, akkor azt mondhatjuk, hogy a könyvtárak ezen a téren jelenthetik a nagyobb vonzerőt.

10. táblázat

Előfizetett periodikák száma

	1999	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Átlag
Tatabánya	364	372	440	442	424	479	425	440	387	317	407
Debrecen	424	408	416	210	269	288	265	206	187	170	312
Szolnok	1009	1119	649	546	510	485	419	430	350	145	699
Békéscsaba	430	421	588	552	585	543	371	350	361	359	480
Szeged	647	688	680	678	693	574	572	592	615	600	645
Kaposvár	850	678	681	671	558	527	494	464	322	251	544
Pécs	795	618	579	597	559	546	573	606	516	452	562
Székesfehérvár	735	649	796	815	754	646	610	596	548	411	641
Veszprém	510	612	481	531	431	464	491	471	468	454	506
Szombathely	882	493	637	648	526	605	531	444	460	460	592
Átlag	865	605	595	569	531	465	475	460	422	362	539

A legszembeötlőbb tanulságok vagy kérdések a következők:

- Miért volt 1999-ben az éves átlag harmadával több a szolnoki, miért ment le az éves átlag alá a végére?
- Miért ment fel és maradt tartósan az éves átlag felett a székesfehérvári?
- Miért ingadozik annyira a legtöbb könyvtár adatsora a 13 év alatt?
- Az egyes könyvtárak között az éveken belül is jelentősek a különbségek. Miért?
- Mítől függenek a változások, hogyan lehetne ezt tartalmában, belső összetételében megismerni?
- Miért esett vissza a felére vagy még mélyebbre Debrecen, Kaposvár, Szombathely folyóirat-rendelése?

Negatívumok: Jelentős különbségek vannak hasonló nagyságú és szerepkörű városok között (Debrecen–Szeged, Tatabánya–Kaposvár). A 13 év alatt az átlag a felére esett vissza. (Ennek legfőbb magyarázata lehet, hogy az átlagár – lásd a következő táblázatot – a kétszeresére nőtt, vagyis ugyanannyi pénzből feleannyi periodika volt rendelhető.) Az időszak első felében az átlagot erősen torzítja a szolnoki részarány.

Pozitívumok: Az átlagok átlaga, azaz az 542 azért mégsem olyan rossz. Vannak egyenletes, vagyis stabilnak látszó adatsorok, az átlaguktól nem sokban eltérők (Tatabánya, Szeged, Székesfehérvár, Veszprém).

A Könyvtári Intézet táblázataiban 2005-ig követhető külön a könyvekre és a periodikákra fordított összeg és annak változása. Ezért csak hét évre lehet átlagárakat számolni, könyvtáranként és évenként. Csak így látszik, hogy például Szolnok, Pécs és Veszprém átlagára a többiekének fele. Így részben magyarázható a szolnoki kiugró példányszám. Debrecen és Békéscsaba pedig az átlagnál magasabb. Az átlagár kisebb vagy nagyobb ugrásokkal nőtt, s a hét év folyamán 94 százalékkal lett több.

A különös szélsőségek mazsolázását az olvasóra hagyva, ezt a táblázatot is közöljük:

11. táblázat

Egy periodikára jutó átlagár

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	Átlag
Tatabánya	5019	5544	5225	5165	7024	8 677	7 672	6332
Debrecen	5683	5845	6250	8242	8468	10 957	9 004	7778
Szolnok	3455	3453	3025	3621	4229	6 715	7 103	4514
Békéscsaba	6690	7396	6568	7404	6444	6 973	7 380	6979
Szeged	3587	3165	6159	5264	7427	8 181	8 787	6081
Kaposvár	3949	5658	5114	5721	6563	6 867	7 324	5885
Pécs	2550	4328	4756	4448	4942	14 353	13 227	6943
Székesfehérvár	4638	6092	5964	6355	6590	7 460	7 005	6300
Veszprém	2719	4470	4282	4176	4688	4 696	7 320	4621
Szombathely	4890	8839	6242	6803	7723	8 308	8 330	6238
Éves átlag	4270	5478	5358	5724	6414	8 223	8 318	

Az utolsó adatsort, az áttekintés összefoglalásaként a Könyvtári Intézet diakrón összesítéséből vettem át, ahhoz számoltam százalékokat. Nem lenne hasznos a teljes számsort közölni, csupán a 2000-es és a 2012-es értékeket és az évenkénti százalékos változást.

2000-ben az adatot szolgáltató könyvtárak állománya 1 919 535 egységgel nőtt, 4 564 534 000 Ft értékben, az átlagár 2377 Ft, az előfizetett kurrens folyóiratok száma cím szerint 108 726 volt, s a teljes bérköltés 10 636 408 000 Ft.

2012-ben a gyarapodás 1 484 318 egység 5 739 883 000 Ft értékben, az átlagár 3867 Ft, a kurrens folyóiratok száma 101 736, s a teljes bérköltés 17 499 481 000 Ft.

12. táblázat

A négy százaléksor 2000 és 2012 között

(az induló értéket véve 100 százaléknak)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
gyarapodás	100	98	130	132	112	135	110	112	115	95	85	84	77
értéke	100	119	142	156	146	133	135	121	147	154	124	114	126
folyóiratok	100	108	130	135	122	118	109	103	104	111	104	99	94
bérköltés	100	118	157	209	218	230	195	206	239	214	204	196	193

Ezeknek a százalékos értékeknek az értelmezése során a tanulmány írója ingoványos talajra téved. Mert ha önmagában nézzük a sorokat, akkor is feltűnik, hogy

a két első, összefüggő sorban a számok hol együtt haladnak, azaz arányban van a dokumentumegységnek és az árának a változása, hol pedig elugranak egymástól (pl. 2003–2004-ben, majd 2008-tól egyre távolabb kerülnek egymástól), 2008-tól a 21 százalékos költségsökkenés 42 százalékos példánycsökkenést okoz, egészen biztosan az árak emelkedése következtében. A bérköltség pedig ebben az időszakban 46 százalékkal csökkent. Ha pedig ezeket az adatokat a korábbi táblázatokkal, a tíz kiválasztott könyvtár számaival vetjük össze, az látható, hogy a visszaesésük jóval nagyobb az országos átlagnál mind a könyvek, mind az időszaki kiadványok tekintetében. Lehet az a magyarázat, hogy a megyei könyvtáraknak volt miből „engedni”, szemben a kisebb közművelődési, az iskolai, a felsőoktatási vagy a szakkönyvtárakkal?

ÖSSZEGZÉS

Kíséreljük meg az eddigi fejezetek legfőbb adatait gondolatban egymás mellé téve az állománygyarapítás folyamatát valahogy értékelni. Egyrészt a valóság, másrészt az ideák világában, a **van**-ban és a **legyen**-ben.

Az utóbbi harminc év adataiban a legjellemzőbb állandóság a könyvtárankénti és évenkénti 8000 körüli gyarapodás. Persze az utóbbi éveket leszámítva. Ez azt jelzi, hogy minden más körülmény változása, romlása ellenére a könyvtárak tartották a megszerzett pozícióikat. Tették ezt egyik oldalról az elszabadult könyvárak és az ingadozó, nem arányosan növekvő és gyakran csökkenő anyagi lehetőségeik ellenére. Ez elismerésre méltó. Ugyanakkor a másik oldalon a növekvő kiadványszám és a csökkenő példányszám fényében ez talán mégsem elég. Gondoljunk a többes példányok rendelésének erős visszaesésére, ami megnöveli az olvasó várakozási idejét, illetve az ugyanezen okokból visszaeső egyéni könyvvásárlásra. Nemrég olvastam egy netes hozzászólást az angol nyelvterület sikerkönyveinek elbulvárosodásáról szóló hírhez. A bíráló fájlján jegyezte meg, hogy mostanában csak kb. havi 2000 forintja van könyvre. Arra gondoltam, hogy akkor nem is tud havonta egy könyvet venni.

Mekkora állománygyarapítási keretből lehetne a 13 év (2000–2012) átlagának megfelelő mennyiségű könyvet vásárolni könyvtáranként, a 2012-re érvényes átlagárak alapján? Évi 18-20 000 000 forintból. De ekkor a könyvtár csak a megjelent művek kétharmadát veheti meg egy példányban. Tehát az összeget megtoldhatjuk a felével. Így épp azt az adatot kapjuk, amit az ideai könyvhét árai kapcsán feltételeztem. És amit az éves jelentésében a tényleges keretének a négyszereséről álmodozó könyvtár igényelne.

Itt térek vissza Kertész Károlynak a bevezetőben idézett írásához. Mitől függ egy könyvtár használóinak, a beiratkozott olvasóknak az aktivitása, elégedettsége? A mindenkori beszerzésektől (a könyvek, folyóiratok és egyéb dokumentumok választékától), vagyis a pénztől? A tárgyi feltételektől (megközelíthetőség, épület, felszereltség)? A helyben lévő más (városi, felsőoktatási vagy egyéb szak-) könyvtáraktól? A könyvtárosok személyiségétől? A public relations-tól (reklám, propaganda, rendezvények, kapcsolatok)? Vagyis mindezekből együtt, de hogy egy adott településen melyik milyen szinten áll, illetve melyiknek mekkora a részesedése az elégedettségben és a kihasználtságban, az talán elég tág határok között értékelhető. Ennek a soktényezős rendszernek csupán egy szeletét próbáltam értelmezni, feltárni.

Ha egy megyei könyvtár kíváncsi a saját szerepének, tevékenységének a hatékonyságára, a hasonló szerepű könyvtárakhoz viszonyítva tudja ezt legjobban kontrollálni. Viszonyíthatja a település lakossága, a beiratkozott olvasók, az éves látogatottság tükrében egyaránt az állomány nagyságát, az éves gyarapodást, a megrendelt periodikák számát. És mindezen adatok időbeli változását, a változás irányát és mértékét. A tények részét képezi azonban a szavakban megfogalmazódó olvasói, könyvtárhasználói vélemény is. Az egyik könyvtár interneten hozzáférhető tavalyi beszámolója ezt annyira fontosnak tartotta, hogy a beszerzési kerete csökkenése kapcsán – a keret négyeszeresét tartván szükségesnek – meg is fogalmazta, mint megtapasztalt negatív reakciót.

UTÓSZÓ (A SZERZŐ MAGA MENTSÉGÉRE)

A szerző szerény eszköztára és időkerete nem tette lehetővé, hogy teljesen kimerítse a tárgyat és az olvasóit. A téma kiötlésekor szándékomban állt térben is és időben is törekedni a lehető teljességre. Megalkuvásra kényszerítettem azonban magamat. Részint a rendelkezésemre álló források, az, hogy nem sikerült társszerzőt találnom, részint nem is akartam elhúzni az időt, nehogy távol kerüljek az előző írásomtól, mindezek együtt okozzák a jelen tanulmány fogyatékoságait. Azonban azzal vigasztalom vagy áltatom magam, hogy ha a téma érdemes a továbbgondolásra, illetve a kiterjesztésre, talán akadnak, akik folytatják, teljesebbé teszik.

Igaznak tartom Márky Balázs kollégának, a Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár osztályvezetőjének a véleményét, a konzultációnk során tett javaslatát. Szerinte akár egy diplomamunka is foglalkozhatna a témával. Figyelmébe ajánlom ezt az egykori alma materem utódintézményében, a Savaria Egyetemi Központban éppen témaválasztás előtt álló végzősöknél. De remélem, hogy ebben a töredékes és mozaikszerű állapotában is sikerült releváns információkat bemutatni és megálapításokat megfogalmazni a szakmai közönség számára.

Polák István